

УДК 821.133.1(493)–94.09+929 Харпер

Олександр Галич

РОМАН КАРЕН ХАРПЕР ЯК КВАЗІ-БІОГРАФІЯ МАРІЇ БОЛЕЙН

Автор розглядає роман американки Карен Харпер «Остання із роду Болейн» як квазі-біографію, оскільки, взявши за основу декілька фактів із життя героїні, письменниця все інше, зокрема ситуації, розмови, душевні переживання, домислює, створюючи образ, який має дуже мало від справжньої Марії Болейн, сестри англійської королеви Анни.

Ключові слова: художня біографія, квазі-біографія, містифікація, документ, факт.

Біографія як наукове й суспільне явище з'являється ще в добу античності. Набагато пізніше датується поява фальшивої біографії, псевдобіографії. Ю. Лотман стосовно письменницької біографії зазначав: «Яскравим свідченням зростання культурної значущості біографії письменника є поява псевдо біографій» [3, 811]. Їх появу відомий дослідник пов'язував з книжкою П.Л. Яковлева «Рукопис покійного Клементія Якимовича Хабарова, що містить роздуми про російську абетку і біографію його, ним же самим написану, з додатком портрета і знімку з почерку цього знаменитого мужа». Цей твір було видано у Москві 1828 року. Він, на думку Ю. Лотмана, є «закінченою містифікацією: біографія, портрет, факсиміле почерку засвідчували реальність ніколи не існуючого автора» [3, 811]. Майже одночасно під пером відомих російських письменників з'являються містифіковані літературні персонажі, такі як: Іван Петрович Белкін, Рудий Панько, Іриней Модестович Гомозейка, Порфирій Байський.

Пізніше в XIX ст. з'являється квазі-біографія Козьми Пруткова. Очевидно, що саме під впливом персонажу, створеного О. Толстим і братами Жемчужниковими, в українській літературі з'являється містифікований персонаж гіперфутуриста Едварда Стріхи, автором якого був К. Буревій. «Вбираючи в себе також окремі риси вдачі К. Буревія (життєві перипетії, що склали сюжетний кістяк «Зозендропії», зокрема участь у селянському повстанні, заслання в Сибір і втеча, належать біографії реального автора), Едвард

Стріха постав як збірний образ сучасника-конформіста» [1, 202].

Особливо великого поширення квазі-біографія набула наприкінці XX–поч. XXI ст. Очевидно, що тут помітну роль відіграла глобалізація, яка стирає кордони, полегшує зв'язки між людьми, насичує світовий інформаційний простір свіжими новинами та фактами, але вона ж нівелює роль особистості, розмиває національні відмінності, розриває усталені традиції. Досить часто відбувається звичайна підміна понять. Реальний документ і справжній факт витісняються імітацією документу, стилізацією факту. У результаті виникають квазі-документ, квазі-факт. Помітними зразками квазі-біографії в українській літературі є повість С. Віннер «Блакитна хустина для Сократа» та роман В. Єшкілева «Усі кути Трикутника». Чимало псевдо-біографічних творів зустрічаються в різних літературах Заходу.

Метою статті є спроба розглянути один із таких творів: роман «Остання із роду Болейн», що належить перу сучасної американської письменниці Карен Харпер, лауреата літературної премії Mary Higgins Clark Award 2005 року. Події в ньому відбуваються на початку XVI ст. в Англії, меншою мірою у Франції, часів правління Генріха VIII Тюдора і Франциска Французького. Головною героїнею є Марія Болейн, сестра англійської королеви Анни.

Спершу про жанр твору американки Карен Харпер. У передмові до видання сказано: «Книга, яку ви зараз тримаєте в руках, не є історичним романом у строгому значенні слова, хоча їй

притаманні багато рис, характерних для цього жанру» [4, 5]. Справді, твір аж ніяк не є історичним романом, хоча в ньому й представлено чимало реальних історичних особистостей — членів королівських родин Англії та Франції, вищих державних і військових діячів, відображено низку справжніх подій, зокрема церковну реформу англійського короля, що поклала початок незалежності церкви у цій державі від Ватикану, відтворені перші європейські самміти, що репрезентували не лише переговорний процес між великими державами Європи, а й низку розважальних заходів, що їх супроводжували. Але всі ці події є скоріше тлом, на якому розгортаються яскраві картини життя головної героїні твору. А це вже дає підстави твердити, що праця американки не є історичним романом, але й біографічним, у прямому розумінні, його теж не можна вважати.

Роман Карен Харпер є передусім квазі-біографічним, оскільки на тлі реальних історичних подій розкриває непросту біографію головної героїні Марії Болейн, що базується здебільшого на реальних подіях і фактах її життя (народилася у дворянській родині з багатим родоводом, завдяки батьку зробила блискучу кар'єру при дворі французького, а згодом і англійського монархів, стала коханкою останнього, народила двох дітей, один із яких ймовірно був сином Генріха VIII, а потім всупереч волі впливового англійського політика Томаса Болейна, її батька, та молодшої сестри Анни, англійської королеви, таємно обвінчалася з небагатим придворним Вільямом Стаффордом, покинула королівський двір і поселилася у маленькому помісті свого чоловіка, народивши йому також двох дітей і щасливо дожила свій недовгий вік, померла, не досягнувши навіть сорокаліття).

Роман є багатоплановим і багатосюжетним. Природно, що головна сюжетна лінія твору пов'язана з біографією провідної героїні Марії Болейн. Саме історія її життя у викладі Карен Харпер і містить чимало епізодів, які дають підстави твердити, що роман американської письменниці є квазі-біографією. Автор твору переконаний, що у восьмирічному віці Марія була відправлена фрейліною до двору Маргарити, ерцгерцогині Австрійської. Роблячи цей крок, її батько Томас Буллен (саме так звучало це прізвище англійською, пізніше перероблене за наполяганням Анни, англійської королеви, на французький лад), призначений королівським посланником при дворі Маргарити, так мотивував необхідність відправлення дівчинки до Нідерландів: *«Я — як королівський посланник, а ти будеш серед її фрейлін, навчисься там витонченим мистецтвом, якими потрібно володіти справжній високородій леді. Ти станеш носити чудові вбрання, познайомишся з чудовими людьми, оволодієш як треба французькою мовою»* [4, 20–21]. Для батька такий

крок сприяв кар'єрному зростанню. Своєю дружині Єлизабет він так мотивував потрібність мати доньку поруч з собою в Європі: *«Не намагайся заперечувати мені, Єлизабет, ти ж знаєш мій норів і мої мрії. Томас Буллен з купецького роду — так-так, хай сміються собі на здоров'я. Ми всіх їх обставимо і здеремося на найвищу вершину королівства»* [4, 17]. На цьому шляху до вершини влади Томас Буллен вирішив використати власних дітей, особливо доньок: старшу Марію та молодшу Анну. Щоправда, біографи Марії не підтверджують факт такої ранньої її кар'єри при дворі Маргарити, що свідчить про авторський вимисел, який нічого не має спільного з реальними фактами. А це вже є початком квазі-біографії, зав'язкою якої є цитована вище розмова Томаса з дружиною Єлизабет.

Дослідники життєпису Марії Болейн також висловлюють сумніви щодо інтимних зв'язків героїні з французьким королем Франциском, фрейліною якого нібито вона була, вдруге приїхавши до Європи після короточасного перебування в Англії. Опис взаємин Марії і французького монарха у творі будується за законами художньої літератури, де авторська фантазія, вимисел і домисел домінують над реальними документами і фактами, роблячи життєпис старшої сестри Болейн квазі-біографією. Автор роману вибудовує художню версію взаємин героїв, починаючи від опису перших вражень від молодого Франциска: *«В очах десятилітньої дівчинки він весь випромінював зачарування, притягував і заворожував»* [4, 28]. Коли вдруге зблизка Марія побачила молодого короля Франції, то він, за версією Карен Харпер, виявився *«набагато вищим і величнішим, ніж вона звикла бачити його на бенкетах, маскарадах та іграх. Могутні плечі, здавалося, готові розірвати білий бархат дублета, а голова з гладенько зачесаним чорним волоссям і різьбленими рисами обличчя дивилися ледве не з-під стелі на зачаровану Марію»* [4, 41].

Вигаданою є також сцена, у якій Марія вперше опинилася в особистих покоях короля Франциска: *«Він примружився, намагаючись розгледіти його гостю. Марія не очікувала, що він раптом опиниться так близько. Одягнений король був по-домашньому: короткі штани і панчохи із фіолетового атласу і розстебнутий дублет коричневого бархату, під яким біліла шовкова вишита сорочка. Кричущою розкішню виділялися лише бархатні, густо розшиті золотом башмаки з квадратними носами та ще величезний гульфік, також оздоблений багатою вишивкою»* [4, 98]. Сцена спокушення королем виписана в дусі белетристики, а не документальної літератури, оскільки не спирається на жодне історичне джерело.

Очевидно, що повністю вигаданою письменницею є історія знайомства юної Марії

з геніальним італійським художником Леонардо да Вінчі, талант якого цінував французький король. Старий митець виручив юну Марію в делікатній ситуації, коли її прагнув спокусити знатний гультай Рене де Бросс. До того ж, щоб загострити інтригу, пов'язану зі спокушенням Марії французьким монархом, Карен Харпер закінчує цю сцену повідомленням королю про те, що італійський художник Леонардо да Вінчі прохає короля відвідати його перед смертю. Авторка роману ніби шкодує, що повідомлення про останнє прохання художника надійшло вже тоді, коли королю вдалося позбавити головну героїню цноти. Мабуть, Карен Харпер з метою загострити інтригу свого твору описує інтимні зв'язки Марії з іншими вельможами Франції, яким передавав свою коханку король, часто програючи її під час азартних ігор: «...Одного разу Франциск розплатився нею за програш...» [4, 109].

Більш вірогідними є факти про інтимні зв'язки англійського короля Генріха VIII з Марією, на які підштовхнув її батько, прагнучи отримати чергове підвищення по службі. Щоб позбавити свою нову фаворитку певних незручностей її становища, король Англії вирішує віддати її заміж за чоловіка, якого вона досі не знала і не кохала: «*Марія Буллен, — звернувся до неї король, — я з гордістю представляю вам Вілла Кері в якості вашого майбутнього чоловіка, люблячого й турботливого*» [4, 156]. Для батька Марії такий шлюб був надзвичайно вигідним, оскільки донька віднині повинна була постійно жити при монаршому дворі, а значить, інтимні стосунки короля і Марії будуть продовжені, що забезпечувало йому кар'єрну стабільність. За шлюб з Марією (а фактично, за закриття очей на продовження її інтимних стосунків з монархом) Вілл Кері отримав від короля «*посади і прибутки камергера герцогства Ланкастерського, коменданта замку Плейші і доглядача ще двох великих парків*» [4, 164]. Нова фаворитка так сподобалася королю, що він навіть напередодні весілля, до якого Марія готувалася в родовому маєтку Буллен Гевер, зумів відвідати її. Під час прогулянки Генріх VIII сказав Марії: «*Ти станеш носити ім'я Вілла Кері і, може статися, його дітей, але твоя любов повинна належати мені... У таких справах, Маріє, король — всього лиш чоловік. Не бійся його. Віддайся йому, і він відплатить тобі вічною вдячністю*» [4, 176]. Тут же монарх запропонував Марії називати його «*просто Генріхом, коли ми залишимося наодинці, а це буде траплятися часто, золота моя Маріє*» [4, 177].

Карен Харпер вкладає у внутрішній монолог героїні порівняння двох королів, Марія при цьому віддає перевагу англійському: «*Замість жорсткого Франциска з'явився цей ніжний король, що часто сміється*» [4, 213].

Історичні джерела твердять, що Марія в шлюбі з Віллом Кері народила йому двох дітей, хлопчика

і дівчинку, однак, хто їх батько — це залишилося загадкою. У романі «Остання із роду Болейн» героїня наполягає, що син і донька народжені від чоловіка, хоча у підтексті сказано, що це діти англійського короля, але Марія на пряме запитання Генріха, який не мав спадкоємця, чи це не його діти, стверджує протилежне. У самому ж тексті роману є сцена, в якій батько запитує Марію, чиє дитя вона носить: «*Можливо, що це дитя Його величності? Так?*» [4, 236]. На що отримує відповідь доньки: «*Я не можу сказати точно, батьку. Так, може бути і так, але в тому місяці Вілл був при дворі, тому як я можу бути впевнена?*» [4, 236].

Окрема сюжетна лінія роману пов'язана з постаттю Вільяма Стаффорда, небагатого дворянина, чий батьки потрапили в опалу до короля після війни Червоної та Білої Троянди, але сам він користався повною довірою монарха. Вся ця лінія є надзвичайно белетризованою, правдою є лише те, що Марія після смерті свого чоловіка таємно обвінчалася з ним, а потім була вигнана з монаршого двору. На прохання Анни, яка стала королевою, Марія з чоловіком з'явилися при дворі саме тоді, коли доля роду Болейнів виявилася нещасливою: королева була заарештована і невдовзі страчена, було засуджено на смерть і брата Марії та Анни, а батько потрапив у немілість до короля. Стаффу і Марії король милостиво дозволив покинути двір і жити у родовому помісті Уївенго, зберігши її як останню із великого роду.

Третя, досить докладно виписана сюжетна лінія роману, пов'язана з долею сестри Марії Анни. Тут також мало опори на справжні документи і факти. Автор надає перевагу белетристичному вирішенню конфлікту. В науковій літературі значна частина біографії Анни є затемненою. За версією Карен Харпер вона була молодшою сестрою Марії Буллен, хоча є свідчення, що Анна могла бути і старшою сестрою.

Оскільки основні події роману Карен Харпер, що безпосередньо пов'язані з постаттю Марії Болейн, не відповідають специфіці жанру біографічного твору, у ньому відсутня наукова хронологія життя головної героїні, то це може означати лише одне — «Остання із роду Болейн» є квазі-біографією, тобто несправжньою, фальшивою. Від «*квазі* (лат. *quasi* — ніби, майже, немовби) — у складних словах означає “ніби”, “позірний”, “несправжній”, “фальшивий”» [2, 263]. Фактично, твір американської письменниці можна визначити, з одного боку, як квазі-біографію, а з іншого — як роман за мотивами біографії Марії, оскільки, взявши за основу декілька фактів з її життя, авторка все інше, зокрема розмови, душевні переживання, домислює, створюючи образ, що має дуже мало від того, що дійшло до наших часів від справжньої Болейн.

ДЖЕРЕЛА

1. Біла А. Український літературний авангард: пошуки, стилеві напрямки : Монографія / А. Біла. — Вид. друге, доповн. і перероб. — К. : Смолоскип, 2006. — 464 с.
2. Словник іншомовних слів / Уклад.: С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. — К. : Наук. думка, 2000. — 680 с.
3. Лотман Ю.Н. О русской литературе / Ю.Н. Лотман. — СПб. : Искусство СПб, 2005. — 845 с.
4. Харпер К. Последняя из рода Болейн / Карен Харпер ; пер. с англ. и предисл. В. Полякова ; худож. Н. Переходенко. — Харьков : Книжный клуб «Клуб Семейного Досуга» ; Белгород : ООО Книжный клуб «Клуб семейного досуга», 2011. — 608 с.

Автор рассматривает роман американки Карен Харпер «Последняя из рода Болейн» как квази-биографию, поскольку, взяв за основу несколько фактов из жизни героини, писательница все остальное, в частности ситуации, разговоры, душевные переживания, домысливает, создавая образ, который имеет очень мало от настоящей Марии Болейн, сестры английской королевы Анны.

Ключевые слова: художественная биография, квази-биография, мистификация, документ, факт.

The author examines the novel by an American Karen Harper "The Last Boleyn" as a quasi-biography because, based on a few facts from the life of heroine, the author reflects all the situations, conversations, spiritual experience in her own way creating an image that is quite different from the real Mari Boleyn, the sister of the English Queen Anna.

Key words: fictional biography, quasi-biography, mystification, document, fact.

УДК 821.161.2–3.09+929Пашковський

Дар'я Гнілицька

ОПОЗИЦІЯ «МІСТО (ЦИВІЛІЗАЦІЯ) / СЕЛО (ПРИРОДА)» В РОМАНІ «ЩОДЕННИЙ ЖЕЗЛ» Є. ПАШКОВСЬКОГО

У статті здійснено спробу дослідити специфіку функціонування опозиції «місто (цивілізація) / село (природа)» в романі Є. Пашковського «Щоденний жезл». Автор статті з'ясовує художні особливості втілення елементів опозиції в романі, аналізує художній текст з метою визначення особливостей функціонування опозиції «місто / село», визначає характерні риси письменницького стилю, а також окреслює шляхи подальшого дослідження теми в прозовітворчості митця. Акцентовано увагу на тому, що існування в місті є штучним і фальшивим, а у селі — природне, справжнє. Завдяки зображенню елементів опозиції відбувається активізація і трансформація психічної структури мислення кожного читача роману.

Ключові слова: місто, село, опозиція, урбанізація, авторський стиль.

Сьогодні у світі відбувається стрімкий процес урбанізації — «історичний процес зростання ролі міст в економічному і культурному житті суспільства» [2, 118]. Швидкі зміни в усіх устроях життя неминухо знаходять відображення у творах художньої літератури, яка є носієм та ретранслятором розвіткових інтенцій історії. Митці слова ХХ століття активно досліджують урбаністичну тематику, адже роль міста стає вирішальною для багатьох, хто вирішив пов'язати своє життя з неспокійним, швидким

і невблаганним ритмом існування. «У європейських літературах урбанізм асоціюється з модернізмом. В українській, де перетворення сільської культури в міську ніколи остаточно не завершилося, ставлення до міста стало лакмусом позиції митця, а дискурс міста позначений глибоким і болісним конфліктом» [3, 219]. О. Шпенглер у роботі «Присмерк Європи» зауважує, що будь-яка цивілізація характеризується опозицією «центру» і «провінції». Філософ акцентує увагу на понятті «світове місто», зазначаючи, що